
RECENZÍÓ

Péntek Dániel Gábor¹

egyetemi adjunktus

Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest

Hittudományi Kar, Bibliai Teológiai és Vallástörténeti Tanszék

**A panasztól a dicséretig – Recenzió Kovács Enikő Hajnalka:
Egyéni panaszénekek a Zsoltárok könyvében (Budapest, Károli
Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2024)
című kötetéről**

A 20. századi zsoltárkutatásának több olyan iránya, illetve iskolája is volt, amelynek munkássága ma is folytatható, továbbgondolható. Kovács Enikő Hajnalka monográfiájában – amely 2021-ben megvédett doktori disszertációjának szerkesztett változata – elsősorban a formakritikai kutatás módszereire építve vizsgálja a Zsoltárok könyvében olvasható egyéni panaszénekeket.

A monográfia 3 fő részből áll: az első rész a Zsoltárok könyvével kapcsolatos 20. századi kutatásokat mutatja be, a második rész az egyéni panaszénekek kutatástörténetét vázolja fel, illetve itt ismerkedhetünk meg a szerző által alkalmazott módszertannal is, a harmadik részben pedig 9 panaszének magyarázatát olvashatjuk; azokkal a zsoltárokkal foglalkozik itt részletesen a szerző, amelyeket az általa felállított kritériumrendszer szerint „tisztá” egyéni panaszénekeknek tekint. Azokat a panaszénekeket sorolhatjuk Kovács Enikő Hajnalka szerint ebbe a kategóriába, amelyek a Hermann Gunkel által meghatározott formai elemeket (Isten megszólítása, panasz, a bi-

¹ Dr. Péter Dániel Gábor, egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar, Bibliai Teológiai és Vallástörténeti Tanszék.

zalom kifejezése, kérés, doxológia) hiánytalanul tartalmazzák, és nem tartalmaznak olyan kiegészítéseket, amelyekben például a nép egésze vagy az uralkodó jelenik meg.

Az első rész (7–36.) közérthető bevezetőt nyújt a 20. századi zsol-tárkutatás főbb kérdéseire; a szerző olyan alapvető témákat is tárgyal itt, mint az egyes zsoltárok keletkezése, az egyes zsoltárok címfeliratainak értelmezési lehetőségei, a Zsoltárok könyvében használt irodalmi eszközök, a zsoltárokból Istennel és az imádkozó ellenségeivel kapcsolatban megjelenő leggyakoribb metaforák. Szintén ennek a bevezető résznek egy fejezete foglalkozik a zsoltárokból megjelenő műfajok kérdésével is, Hermann Gunkel kutatásainak főbb eredményeit, illetve az általa meghatározott kategóriákat felsorolva. Ezt követően a monográfia a Zsoltárok könyvének kompozícióját mutatja be, jelentős mértékben Gerald H. Wilson kutatásaira építve, akinek 1981-ben megjelent *The Editing of the Hebrew Psalter* című monográfiája megalapozta a zsoltárexegézis kanonikusnak, illetve holisztikusnak nevezett kutatási irányát. Szintén ebben a fejezetben olvashatunk a Zsoltárok könyvének 5 könyvre való felosztásáról, illetve a Zsoltárok könyvében található egyes részgyűjteményekről (dávídi, kórahita, ászáfita, stb.), illetve ehhez kapcsolódóan a Zsoltárok könyve feltételezett előállítását is felvázolja a szerző, ismerteti a zsol-tárkutatás Gunkel utáni főbb képviselőit is. Egyrészt olyan szerzőknek a munkásságáról olvashatunk itt, akik hozzájárultak a formakritikai kérdések megválaszolásához, másrészt a kanonikus exegézis képviselőiről, harmadrészt pedig olyan kutatókról, akik arra tettek kísérletet, hogy az ókori közel-keleti irodalom szélesebb kontextusán belül értelmezzék a zsoltárokat. E bevezetőként is felfogható első rész nagy érdeme az, hogy közérthetően, mégis alaposan, a legfontosabb kérdésekre kitérve mutatja be a 20. századi zsol-tárkutatás főbb kérdéseit és eredményeit, emiatt pedig az oktatásban is jól használható lehet.

A panaszénekek kutatási kérdéseivel foglalkozó második rész (37–56. oldal) Claus Westermann megállapításával kezdődik, aki szerint a panaszénekekben a panasznak három fajtája szólal meg: a zsol-táros Isten elleni, ellenségek elleni, illetve önmaga miatt mondott panasz. Ezt követően a szerző Brueggemann kutatásait ismertetve a

zsoltárok hitéletben betöltött helyét vizsgálja, illetve arra a kérdésre keresi a választ, hogy miért érezheti a panaszénekeket mai olvasójuk is aktuálisnak. Szintén ebben a fejezetben olvashatunk arról is, hogy a korai judaizmus zsidó irodalmán belül hol találkozhatunk még egyéni panaszénekekkel, egy rövidebb megjegyzés erejéig a mezopotámiai panaszimákra is kitér a szerző. Ennek a fejezetnek az egyik fő kérdése az, hogy milyen kritériumok alapján állapíthatjuk meg egy zsoltárról, hogy panaszének-e, a másik pedig az, hogy hogyan kategorizálhatjuk a panaszelemet tartalmazó zsoltárokat. A szerző egy érdekes táblázatot is közread itt, amelyben azt láthatjuk, hogy három jelentős kutató (Hermann Gunkel mellett Klaus Seybold és Erhard Gerstenberger) mely zsoltárokat tekintette egyéni panaszéneknek, és az eltérések listája azt is jól demonstrálja, hogy mennyire nem egyszerű kérdés annak eldöntése a formális elemek alapján, hogy egy adott zsoltár egyéni panaszéneknek tekinthető-e vagy sem. Kovács Enikő Hajnalka tiszta, hiányos és vegyes panaszénekeket különböztet meg (a tiszta, illetve vegyes panaszének fogalmainak használatát Gunkeltől veszi át): a tiszta panaszénekek közé azokat a zsoltárokat sorolja, amelyekben a Gunkel által megnevezett tartalmi elemek hiánytalanul megjelennek, a hiányos formával rendelkező szövegekhez értelemszerűen azokat a panaszénekeket sorolja, amelyekből ezek közül valamelyik hiányzik, a vegyes kategóriába pedig olyan zsoltárok tartoznak, amelyek az egyéni panaszénekre jellemző szövegelemek közül néhányat vagy akár mindegyiket is tartalmazzák, azonban a panaszének elemei bennük más motívumokkal, témákkal is keverednek (pl. közösségi kiegészítéseket olvashatunk bennük).

A harmadik rész (57–144.) annak a 9 zsoltárnak a magyarázatát nyújtja, amelyet a szerző „tiszta” egyéni panaszéneknek tekint. E zsoltárok között megtalálhatjuk többek között az egyszerű, világos szerkesztésű 13. zsoltárt, valamint azt a 22. zsoltárt is, amelynek a kezdő mondatát („Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”) Jézus Krisztus is idézte kereszthalálakor az evangéliumok tanúsága szerint. Az egyes zsoltármagyarázatok azonos felépítésűek: először a zsoltár héber szövegét olvashatjuk, majd pedig a szerző fordításában magyarul is olvashatjuk a költeményeket, ezt követik a fordításhoz kapcsó-

lódó megjegyzések, a zsoltár szerkezetének bemutatása, egy részletesebb exegetikai elemzés, majd pedig a műfaj és a datálás kérdéseinek tárgyalása következik, végül pedig mindegyik elemzést az adott zsoltár teológiai koncepciójának a bemutatását olvashatjuk.

A monográfiát egy izgalmas összefoglaló fejezet zárja, ahol a szerző összefoglalja zsoltármagyarázatainak főbb eredményeit. Figyelemreméltó megállapítása ennek a fejezetnek, hogy egyes egyéni panaszénekekben megjelenik az a dualisztikusnak is nevezhető elképzelés, amely a világot igazakra és gonoszokra osztja – az igazak közösségének gondolata pedig egy késői, legkorábban a Makka-beus-korra tehető kontextust feltételez, amikor a zsidóság már különböző, egymással szembenálló irányzatra tagolódik.

A panasz kérdése előtérbe került az elmúlt évtizedek zsoltárkutatásában, ennek pedig nemcsak az az oka, hogy az egyéni panaszének a leggyakrabban előforduló műfaj a Zsoltárok könyvében belül, hanem a panasz teológiai jelentőségének felismerése is. A zsoltárok imádkozói a megtapasztalt szenvedések ellenére sem veszítik el Istenbe vetett reményüket, hanem hozzá könyörögnek, sőt imádságaikban a panaszon túl Istenbe vetett bizalmuk is megszólal, végül pedig az Örökkévaló dicsőítésével zárják azokat. Az ismertetett monográfiát olvasva mindezekben a kérdésekben elmélyülhetünk.

Örömteli, hogy magyar nyelven is olvashatunk már összefoglaló monográfiát a Zsoltárok könyve egyéni panaszénekeiről. Kovács Enikő Hajnalka kötete közérthetően vezet be minket a műfaj fontosabb kérdéseibe, így a Szentírás iránt érdeklődő olvasóközönség széles rétegei számára lehet hasznos, tanulságos olvasmány.